

ВУДШО ЙОГА — СЕРЖЕ КОДЕШ

Писатель Василий Юксерн дене вашмутланымаш

Василий Степанович дене вашлийы мутланаш шоныман ушыштем, чоныштем шукертак иланен ыле. Тудо марий сылнымут мастар-влак коклаште наша думчанше денат, ийготшо денат ик эн кугу. Тачысе мутйогыннан савыртышыжым да амалжым тўгальныш ойна — рубрикынан думжō гычак умьльшида докан.

Жан йогын шкенжынымак шукта — идалык почеш идалыкым покта. Тений меат юбилей ийышке тошкална: сылнымут журналнан шочмыжлан шымлу ий теммым налмдаш ямдылалтына. Садлан тений тиде шўлыш, тыгай кумыл дене илаш да нашам ышташ тўгальна. Номер гыч номерышке марий сылнымутнан, а тудын дене пырля журналнан шочын-кушкын, умен-одарланен толмо корныжым шергалтына. Адакше октябрь тылзыште журналлан куд шўдымшō номерже лекшат. Ты суанле нашаке тендамат, пагалыме лудшо

тагна-влак, уштанш ўжына. Колтыза мыланна ишке шарнымашдам, шонымашдам, ой-канашдам, Ме нуным алал кумылын вучаш да йōн лийме семын савыкташак тыршена. Куд шўдымшō номернам пўтынек журналын эртен толмо корныжлан пōлеклаш шонена.

Таче — икымше вашлиймаш — “Ончыко” журналын икымше редакторжо писатель Василий Юксерн дене.

Кеч-могай шочынат ача-аваже лийнаш. Чоным нуышо тыгай ег уло кеч-кудо газет ден журналын, кннган. “У вийым” Сергей Чавайнын тукумжо дене кылдена гын, “Ончыкын” кресачажлан Василий Юксерным шотлаш лиеш, очыш. Иктыже сылнымут журналлан тўгалтышышым пыштен, весыже нашажым шуен, тудлан у шўлышышым, у сыным нуэн. Тидыжат, тудыжат нунын тыришымыштан, азаптанмыштан кōра шочыныш, йол ўмбаке шогальныш, сылнымут ылыш тургымышко лектыныш.

Василий Степанович дене ме мōнгыштыжō вашлийна. Писательнын ийготшо ынде изи огыл — вачўмбалныже шымлу кандаш талук. Лач тынарарым тудо тений январь тылзын пыштыш. Чурий сынже денат

вапшалтын, нелын черланьме деч вара шиччажат начар ужеи. Мундыркө лектын коштан ок тоит. Иктаж-кушко каяш тарванымьж годым кидышкыже торчакым налеи.

Туге гынат ны черлан, ны ийготлан вуйым пуаш ок шоно. Тугак дым лийде кертмыж семын нашам ышта: газетлаште статья ден шарнымашыже-влак лектедат, издательствыште у книгаже ош туням ужаш черетым вуча. Возаш шоньмыжо, ыштышаш сомылжо кунаре?! Тиде вашлийын мутланьмына годымат рашеме. Тудыжо жап шот дене ятырак шуйныш. Шуко ужио, кужу ўмырым илен лекше сылнымут мастар деч шуко йодмо, шуко палыме шуын. Но тунгалтыш ойна "Ончыко" журнал, тудын шочмо пагытше шумлык тарваныш.

— Василий Степанович, айста нылле ий ожнысышко портылына, ту жапым шарналтена. Вет лач тунамсек "Ончыко" журнал лектын шога. Кузе тудо шочын, сылнымут туняшке ошкылым ыштен?

— Туге, пагыт моткоч писын эрта. А нылле ий ожнысо тачат ушышем, шўмышем. Мый тунам Марий книга издательствым вуйлатенам. Книга, учебник-влак дене пырля талуклан ныл гана "Марий альманахым" луктын шогенна. Редактор сомылым шукташ Миклай Казаков толмеке, писатель ден поэтна-влак утыр чолгангыч. Возымышт альманахышкат, издательствышкат ятырак пурен шоген, а савыкташна йон кугуижак лийын огыл, черетым вучен киеныт. Садлан сылнымут мастарна-влакын куралме агаштым кумдангаш, шараш күлмө нерген шуко шоналтын. Тунам түрлө сомыл дене Москошко чўккыдынак кудалышташ пернен. Ятыр писатель, моло верла гыч толшо журнал ден альманах редактор-влак дене шуко вашлийын кутыралтын. Шоньмаш шочо: молан мыланнат сылнымут журналым лукташ тунгалаш огыл. Ты ой дене СССР Писатель ушемышке миен лектын. Николай Семенович Тихонов дене вашлийна, тунам тудо национальный литератур-влак комиссийым вуйлатен. Ятыр кутырымек, оем дене келшыш, шкеж деке комиссийын ответственный секретарьже Борис Бассаргиным ўжō да мыланна пырля күлеш документым ямдылаш шўдыш. Вара тушечын КПСС ЦК-шке кайышна. Тунам вет чыла йодышышат, кажне ошкылым тушеч тунгалаш күлын. Культур отделым Дмитрий Алексеевич Поликарпов вуйлатен. Тудыж дене икмынар ий оныч Гагрысе творчество портышō вашлийынна ыле. Ойнам Дмитрий Алексеевичат сайлан шотлыш. Вара тиде пашам марий писатель организацийын тунамсе ответственный секретарьже Семен Алексеевич Вишневский шке ўмбакише нале да күлеш кагазым виктараш кошто. Тыге 1954 ий тунгалтыште КПСС Марий обком кок тылзылан ик гана марла сылнымут журналым лукташ пулчалым лукто. Ты кугу сомыллан ондак кумытын пижна: мый — тўг редактор, ответственный секретарьлан Геннадий Матюковский тольо, издательствын ончычсо тўн редакторжо Николай Орешкин литературный пашасг лис.

Тунам марий писатель организацийыште коло утла СССР Писатель ушем член лийын, кандашлу наре тунгалше автор почеламутым, ойлымашым кўрылтде возен шоген. У журнал нунылан, мутат уке, кугу пōлек лийын. Серымыштым савыкташ, икте-весын возымым эскераш да ваш тунемаш сай йōн лектын. "Литературым, искусствым да культурым умба-

кыже пöлтөн, вианден колтымо нашаште — ончыко, у сепымашке! — везалтын икымше номерын ончыл статьяштыже.

— Ыжмаш пеш серыплын йонгалтеш, а кузерак тудым шукташыже тўнгалында, Василий Степанович? Тунамсе редколлегийын да журналлан пашаштыже ала икмыяр тўн лончым уиештарса?

— Журнал лекташ тўнгале веле, СССР Писатель ушемын национальный литератур-влак шотышто секретарьже Георгий Марков редактор-влакым погыш. Пашанам кузерак виктарен колташ кўлмө берген кугу мутлашыман лие. “Тўнжö — илыш дене тöр ошкылаш, калык дене пырля илаш, литератор-влак дене иквереш лудшымаст туныкташ, кушташ”, — ойым пидна тунам. Тыштак икте-весе дене кылым пенгыдемдыме берген кутырен келшышна. Тўнгалыштак башкир, удмурт, якут, чуваш, мордва, коми, татар журнал-влак дене кыл сай лие. Нуно мемнан писатель ден поэта-влакын возымыштым, ме нуныным, кусарен, чўчкыдынак печатленна. Лудшо-влак-лан тиде келшен, серыш-влак ятырак толаш тўнгальч, журналлан везалтме, тудым шарыме шотыштат полшыш. Вет марий-влак ты кундемлаштат шукын иленят. Журналыште у тема-влак почылтыныт, моло калык-влакын илышышт, мутмастарышт-влакын возымышт дене палыме няш йöн кумдагыш. А ме, писатель-влак, икте-весеына деч мастарлык-лан тулемеынна. Национальный традицийымаст вианден колташ кугун полшен. Тыгай кылым кызытат пенгыдемдаш гын, сай ыде. Адакше республикыласе сылшымут журнал-влак шукышт ик жапыштак шочыныт. Тиде шот гычат ты сомылдым вианден колташ амал уло.

Нылле ий ожнысо журнал ургыш-влакым шергалмек, вигак коси: “Ончыко” тўрлö-тўрлö материал-лан пешак поян лийын. Сылшымутын тўн жанже-влак: проза, поэзий, драматургий, критика ден литературоведений — деч посна кажне гаяк номерыште публицистикылан бер кугун ойыралтын. “Писательын трибуныжо” пöлкаште литератор-влак чолган выступатленыт, йылме да литератур проблемым Николай Пенчтов, Ким Васин, Николай Кадыков эреак тарваташ шогеныт. Онгай да лудшылан пайдале лийыныт научно-популярный шотан лук-влак: “Шкенан кундем гыч”, “Тидым те паледа мо?”, “Наука гыч” да молат, кажне номерын комешыже у муро савыкталтын. “Мыскара лук” пешак онгай да поян лийын. Мо гына тушто уке: эпиграмме, пародий, юмореске, тўрлö кўчнк сценке. Тидыже лудшылан, мутат уке, келшен. Яллесе художественный самодетельностьлан, школ ден клуб пашаен-влак-лан пешак кўлешан материал-влакым пуэн шоген.

— Тўналме тиде пайдале сомылдам гачысе “Ончыкат”, кертмыж семын шуен, умбакыже пойдарен толеш. А илыш дене тöр ошкымо, калык дене пырля лийме шотыштыжо кузерак? Могой пашам эргарсада?

— Тидымаст ме эреак ушышто кученна. Тыге журналыштына “Арланын ужын коштымжо” лук шочо. Тудо илышыште вашлиялтше тöрсыр-торым почын ончыктен, колхоз вуйлатышыланат, тўрлö учрежденийласе тöраланат, культур, науко пашаен-влак-ланат сайынак логалын. Арлан пёсö шинчаж дене чыла ужын, чыла вере шуаш тыршен. Тидыжым материал-влакын вуймутыштак ойлат: “Арлан Ворошилов лўмеш колхозышто”, “Арлан наука пашаен-влак коклаште”, “Арлан — театрыште” да молат. Лудшо енлан тиде лук путырак келшен. Вара туге тунемын шинчын, иктаж

номерыште “Арлан” лийып огыл гын, өпке шомакан серышым колтен, шылталенат ойлен, шкежат шагал огыл темым пуэн, мо нерген возаш кўлым шижгарен. “Арлан” дене пырля ужын коштмо сомылым Никандр Лекайн, Петр Эсеней, Арсий Волков кумылын, чолган шуктеныт.

Тылеч посна калык дене, лудшына-влак дене эреак вашлияш тыршенна. Идалыклан кок гапаже районлашке лектын коштынна. Вара мемнап деке композитор, мурызо-влакат ушненыт, художника-влакат вуйым шупшынын огытыл. Нунынат сўретыштым түрлө чия дене вкладыш семын каже номерыштак печатленна. Чўчкыдынак кум творческий ушемын мастарышт, ик тўшкашке погынен, яллашке лектынна. Поэт тыгай вашлиймаште почеламутшым лудеш, композитор у мурыж дене палдара, тудым мурызо йолташыже шергылтара, художник шке сўретше нерген каласкала, калык-лан ончыкта, кангашым палеш. Тыге ваш ужын мулланымаш пеш пайдалып, веселан, рўж эртен. У тема-влак шочыныт, лудшына-влакат ешаралтыныт. Композитор-влак Кузьма Смирнов, Эрик Сапаев, Николай Арбан, Евгений Волков калык-лан кунар сай мурым пөлеккышт! Шукышт тачат калык коклаште илат, радио дене, концертлаште йонгалтыт. Художник гыч Леонид Аказесв ден Александр Бакулевскийым порын шарнем. Журналы-мат нунак сōрастараш полшеныт.

А эше тунам редакцийышке чўчкыдынак кугу лўман, калыкыште пага-дыме да палыме ег-влакым унала ўжынна. Тачат шарнем тале краевед, кум сарын участникше Тимофей Дмитриев, марий батальонын комиссар-же, икымше марий поэтесса Сакева Сайпетдинова дене вашлиймашым. Тыгак пошкудо республикыла гыч сылнымут мастар-влак. Моско гыч кусарыше-влак толын коштыныт. Тидат писатель ден поэт-влак-лан кылым пенгыдемдаш, икте-васын возымышт дене палыме лияш, моло вереат савыкталташ полшен.

Мутат уке, чыла тиде “Ончыкын” лўмнержым, чапшым нōлталаш, калык коклашке утларак шындараш, шараш полшен. Но тыгодымак тудо шкенжын тўг сомылжым лым лийде шуктен шоген: марий сылнымут агаште шочын пелесдалтше эн сай роман ден повестьлам, ойлымаш ден псысылам поэме ден почеламутлам савыктен, калык деке шукташ тыршен. Поснак чолган да кугу лектыш дене ыштеныт тунам Мичурин-Азмекей, Никандр Ильяков, Арсий Волков, Никандр Лекайн, Илья Васильев да моло мутмастарат. Самырык-влакынат перошт лўсештын. йўкышт пенгыдемын: Альберт Степановиц, Александр Селинин, Валентин Исенековын, Валентин Колумбын, Петр Эсенейын, Мария Евсееван, Михаил Якимовын, Тимофей Батырбаевын да молынат.

— Василий Степанович, моло газет ден журнал семынак теат алмаш-тыш нерген тургыжланенда, нуным куштымо нергенат шоненда докан. Вет кеч-могай изданийат тыгай сомылым шуктен шогышаш. Сылнымут журнал пелен гын ончыклык писатель ден поэт-влак кушкыт, вийым налыт.

— Мутат уке, тиде йодышат мемнам эрек тургыжландарен. Тунам каже гаяк райгазет пелен сылнымут кружок пашам ыштеп. Поснак Морко, Шернур, Советский, Курыкмарий, Волжский велне тыгай паша воранен толын. Тушко меат кертмына семын ушнаш, пашаштышт полшаш тыршен-на. Погынымашлам эртаренна, юзгунамже икмыняр район гыч самырык возышо-влакым ик вере чумыренна. Возымыштым лончыленна, кангашым

пуэнна, сайжым түрлө изданийлаште печатлаш полшенна, ятыр у лум тунам волгалте, йуқышт йонгалте. Кызыт возен шогышо кокла ийготан-влак гыч чылан гаяк райгазет пеленсе кружоклаште кушкыныт, возымо мастарлыклан тунемыныт, тиде подышто шолыныт. Тачысе кечын ты паша ала-молан лушкыдемын. Кызытат тудым тарватен колташ “Ончыко” полшен кертеш да полшышашак, очыни. Алмаштыш деч посна ок лий. Уке гын ылыш кұрылтеши, паша шолдырга, сылнымут пашанат кавыска, кошкенат кертеш.

— Иманаш, “Ончыко” журнал тўналтыш гычак культур рўдерышке савырнен, калык коклаште путырак суанан, пайдале пашам шуктен шоген. Возымо мастаржым у произведенийым сераш кумылан ден, таратен; самырыклан кушкыш, йол ўмбаке шогалаш, савыкталташ полшен: лудшыжын шўм-чонжым пойдарсен, туныктен. Тидын дене пырля шкежат кушкын, сай чапым, серыпле лўмжым сулен.

Но писательнын тўн сомылжо — калыклан лудаш чапле произведенийым возаш. Те тунамак лўмлө писатель лийында. “Атаманыч” повестьдам марий-влак гына огыл, рушат, татарат, чувашат, моло-влакат йоратен лудыныт. Тыгодымак у произведений-влак возалтыныт. Сылнымут ўмыр корныда кудло ийышкат шуэш. Тидыже — айдемын чумыр ылыме курымжо манашат лиеш. Кузе возымо пашалан кумылаңында? Писатель лиям манын, шоненда мо, Василий Степанович?

— Мутат уке, изи годем писатель але поэт лиям манын отат шоналте. Но мый эрташ, шкемым мо шарнем, лудаш йоратенам. Поснак почеламут-влак кумылем савыренят. Келша ыле школышто кумшо-нылымше класслаште тунеммем годеммак сочиненийым возаш. Тунуктышына Тимофей Федорович Федоров дене пырля олыкышко, Нолямбаке але Какшан вельнике чўчкыдын лектына ыле. Пўртўс ылышым, кундемнам шымленна, гербарийым погенна. “Ну, рвезе-влак, ынде тенгече мом ужмыдам возыза”, — манеш ыле тунуктышына эрлашыжым. Тунам мутын ямжым мыняр-гынат умылаш, шижаш тўнгальнам, очыни. Школым пытарымеке, педрабфакашты тунемынам. Вара, геолог лияш шонен, Озан университеттышке тунемаш пурашат миенам ыле. Но ала-могай амал ден геологический факультетым петырышт, географический ден геоагрономическийым ыштышт. А мыйын ни географ, ни агроном лиймем шуын огыл. Садлан Йошкар-Олашке толым, пединститутышто тунемаш тўнгальым. Тудым пытарыме жаплан литературовед-критик пашалан кўлынак пижынам ыле. Кандидатский экзамен-влакымат кучышым. Александр Конаков ден Сергей Николаевын ылышышт да творчествоштыт нерген кугу пашамат возышым. “Литература — ылышын вўршерже” монографием посна книга дене лекте. Ты сомылым вараракат йоршын кудалтен омыл гынат, илен-толын сылнымут паша улынек шкеж деке шупшыльо.

— Шкем кычалме тыгай жапым кеч-кўат илен лекшаш, очыни. Василий Степанович, а возымо икымше произведенийдажым шарнеда мо? Мо тудо лийын: почеламут, ойлымаш?

— Конешне, шарнем. Педрабфакашты тунеммем годем почеламутым возаш тўналдым. Икана “Рвезе коммунист” газеттышке Сталиным моктымо ик почеламутем намиенам ыле. Жапше тунам тугай лийыныс — чыланат кугу оннам моктеныт, чапмурым муреныт. Литконсультантлан Георгий Ефруш ыштен. Тудо мыйым пеш йўштө кумылын вашлие. Тиддеч вара

шуддырем пўчкылтмō гаяк лис. Садланак ала-мо почеламутым возымо пашам нешыжак ыш воранс. Вст южгунам ик ег дене вашлиймак илыш корным вашталташ тарата. А вот вес ег — Шабдар Осып дене вашлиймем сай шарнымашым кодеп. Тунамже пединститутышто тунемынам, марий литературым Шабдар Осып туныктен. Изин-изин ойлымаш-влакым возгаленам. Ямдыже кокыт ыле: “Ўчō” ден “Латыш стрелок-влак”. Иктыже ялыште шольштышлан самосудым ыштыме нерген, весыже латыш стрелок-влак нерген. Тидыжымат, тудыжымат ег каласкалымыла гыч, шкенак кундемыште лиймым возенам. Шабдар Осыпшым родем дене вучыдымын вашлийнаам. Тидыш нерген шарнымашемат возенам. Тудо нине кок ойлымашем лудаш нале. Икмыняр кече гыч вашлийнат, мыланем ойда: “Ойлымашлашым лудым. Кокыт гыч иктыже, “Ўчō” ойлымаште, келыш. Тудым уэш ончалын лек, вара печатлашат пуаш лиеш, шонем. Мый тыланет полшем. А латыш стрелок нерген возымет але кўын шуын огыл. Тиде тема тыланет але нелырак, шуко лудаш, шуко палаш кўлеш. Манеш-манеш негызеш ойлымашым тетла ит возгале”. Тидыже мыйым пешак куандарыш, икан мыняр-гылат ўшаным шочыктыш. Но изиш лиймеке, Шабдар Осыпым кучен наигайышт. Ойлымашемат печатлаш кужу жап йōн ыш лий. “Ямде лий” газет уэш лекташ тўналмеке веле ош тўням ужо. Садлан возымет гыч “Ўчō” ойлымашым тўналтышлан шотлем. Тудо мыланем путырак шерге. Эреак тауштеп шарнем Шабдар Осыпымат.

— Тендам шуко самырык ег шке туныктышыжлан шотлеп кертеш. Василий Степанович, шкеже кōн нерген тыге каласен кертыда?

— Писатель-поэт лияш ала-кō посна ег туныктен ок керт докан. Ты пашалан, мыйын шоньмаште, утларакше шке гыч тунемман: шуко лудман, илышым эскерыман. Икманаш, илыш шкеак туныкта. Илышым илен лекде, писатель лияш шоныманат огыл. Мый марий, руш да тўнямбал литературым шуко лудынам. Шабдар Осып, Тыныш Осып дене вашлиймем пиалан шотлем. Иктыже педрабфагыште, весыже пединститутышто марий литературым туныктеныг. Нуно студент-влакым возаш эртак кумыланден, гаргап шогеныт.

Вара кумлымшо ийла мучаште кусарыме пашашке ушнымем сай школ лис. Тушкыжо мыйым писатель-журналист Елизар Янгильдин тулартыш. Елизар Осипович тунам просвещений наркоматыште пашам ыштен, марла учебник-влакым ямдылымылан вуйын шоген. Тудо мылам “СССР историй” учебникым кусараш темлыш. Икымше пашам удам огыл лектын, очыни, садлан моло книга-влакымат кусараш пузныт, вара театран ятыр пьесым марлаиделаам. Кенже каикул годым “Марий коммуна” газетыште пашам ыштенам. Мемнап кундемышке СССР Верховный Советыш депутатлан кандидат семын тале полярник Отго Юльевич Шмидт толын коштмыш годым пырля ужатеп кошташат пиал логалын. Тыге, очыни, эркын-эркын возымо пашалан тунемалтын, шкемым писатель лияш ямдыленам.

— Василий Степанович, мый палем: те редактор семынат шуко ыштенда, “Кугу сарын тулыштыжо” романын икымше редакторжо лийында.

— Чын, тидымат ышталын. Редактор сомылым шуктымат возаш тўгалше снлан моткоч пайдале. Салтак гыч толмеке, мый вигак Марий книга издательствыште директорлан ышташ тўналтым, маньым вет. Редактор-влак огыт сите ыле, садлан тиде пашамат шканем шукташ верештын.

Дим.Орай “Савак вел” повестышым (кызытше тудым “Чолга шўдыр” семын палена) конден ыле. “Сарым палыше, тиде корным эртыше редакторжо укеат, ала-кўлан пуаш... Лучо тый инсак редактироватле,— манын йодо. Повесть дене куанен, уло кумылын пашам ыштышым. Вара, чынак, Никандр Лекайнын “Кугу сарын тулыштыжо” романжылап шинчым. Тудо тунам кум книга дене лекшаш ыле. Сюжетым чонымо, йылме паянлыкым кучылтын моштымо шотышто нине кок кугу сылнымут мастар деч шуко тунемынам. Кунам егыным тўрлен редактироватлен кает, кузе возаш кўлеш, а кузеже ок кўл — пешак раш коеш. Тыге эркын-эркын мыят возаш таранышым, “Атаманычлан” шинчым. Тудо ондак марла “Рвезе йўк” альманахен ойлымаш семын лекте. Вара повестьшеке сабырышым, вигак рушла возышым, посна книга денат ондак рушла лекте.

— “Тыге писатель лўмем лекте” манынат кертыда, очыни. Икана, вигле ий темме юбилей пайремыштыда ала-мо, Сергей Эман тыгерак ойлен, маныт: “Юксери “Атаманыч” деч молым тетла ок возо гынат, марий сылнымут историеш кодеш”.

— Лийын тыгай шомак... “Атаманычын” ынде чылаже латкум изданийже уло, тиражше миллион утла экземплярмат вончен. Тугеже тудо лудыо-влаккан келшен. Тўрлў верла гыч пеш шуко серышым палынам, кум тўжемышкат шуэш, очыни. Нуным ойыркален, чумырен лукташ ыле.

Мутат уке, “Ынде мыят писатель улам”, манын, огым кырен, кугешнен коштын омыл. Тиде мыйым эшеат талыпрак возаш кумылан ден, ынде шке виемлан ўшаненам. “Волгалташаш лишап”, “Кўрылтшў повесть” повесть ден ойлымаш книга-шамыч возалтыч, ош тўнам улын. Вара марий калыкын ик эн тале да ушан эргыже — академик Мосоловын йоча да рвезе годсо илышжы нерген книгажы возаш шоныман шочо.

— Тыге творчествыштыда у йыжыге почылтеш, эн тўвыргў нагыт тўнакеш, очыни. Историй сынан кугу произведенийлан мо тендам таратен але таратен?

— Ме шке историйнам, калыкын эртен толмо корныжым палышаш улына. Марий калыкын лўмлў эргыже-влакымат мондышаш огынал. Вет тидат — историйын, культурынан ужашыже. Эртышым палыде, тачысым от умыдо, маныт вет. А литератур, кеч руш, тўнямбал, але марий сылнымутым нал, эртак ала-могай кугу событийым ончыкел, калыкын, посна ен-влакын илышышт нерген каласкален да каласкала. Калыкын, элын эртен толмо корныжо — тидат илыш. А писатель илышым, саман чыным сўретлышаш. Исторический произведений-влак деч посна нимогай литературат ок лий. Адакше тыгайым возаш шичме деч ончыч шканетат илышым сайын палымап. Историй дене кылдалтше повестым але романым возаш, ой, каньыле огыл. Ондак архивлаште документ-влакым кычалат, ойыркалет, иктешлет, вара веле книгаган шинчат. Кок гана возен кайыме дене иктак. Мый Киров ден Озаг архивлаште ик кечым веле огыл шинченам. Моткоч шуко материал погалтын. А тудыжо гушто кунаре кия?! Шукыштым тачат иктат тўкен огыл. “Вўдшў йога — серже кодеш” книга возалте, а материал ятырак кодын. Садлан вес романлан, “Кўслелан”, шинчым. Тыге Марий Пыламарийысе йоча коммун нерген роман шочо. Вара эшеат кугу пашалан лижым. “Чарла” романлап. Кок ужашыже посна книга дене лекте, тудо трилогий лийшаш ыле. Но илыш туткар, вучыдымо чер тиде пашам лугыч ышгыш. Роман Марий автономный областым

ыштыме дене пытынаш ыле. Материалат пеш шуко погалтын, возышашат раш, но шинча ок уж. Чонлан пешак күчымö да...

— Туге гылат те, Василий Степанович, ойгырен, вуйым сакен огыда шинче. Возымыдам чүчкыдыпак “Марий Эл” газетыште, “Ончыко” журналыште ужына, издательствыште у книгада савыкталташ ямдылалтеш, манеш.

— Туге тудо: ойгырен, вуйым сакен шинчен, ончыко от кай. Тазалыкланат ок полшо. А писатель паша — тиде курымашлык. Умыржö тудлан мочол пуралтын, шүмжö кунаре кыра, ушыжо ышта — эртак паша тургымышто. Ок возо гын, шокала, илышым эскера. Мыят тыгак. Пеле сокыр гай улам гынат, яра низаштат шинчен ом керт. Мо кертмем ышташак толашем. “Чарла” романлан материалым погымо годым ик огай, тургыжландарыше тема почылто. Тудо колымшо ийла тунгалтын дене кылдалтын. Мемнан кундемшыште тунам путырак пеле жап лийын: кинде шочын огыд, чодыра пожар озаланен. Тиде неле пагытыште сут ег-шамыч калыкын ойгыж дене позаш төчен, шуко осал пашам ыштеныт. Тидын нерген “Утышо-влак” повесть шочо. Йолташем-влакын полшымышт дене издательствылан посна книгам ямдылышым. Но телла кугу исторический произведенийым возен ом керт, очыни. Кызыт вес пашалап пижынам: илышыште вашлийме дүмлö ег, йолташем-влак нерген мо шарнымем возен кодаш, марий лудшо-влаклан, рвезе калыклан палдараш тыришем.

— Пытартын жапыште тыгай книгам Осмин Йыван ден Арсий Волков пöлеклышт. Мутат уке, тидат пешак күлешан, огай паша.

— Мыйынжын вестурлырак шол. Нуно, шке илыш корныштым шарнен, мемуар шотан книгам возеныт. Осминже тачат эше сера. Йөршын у корным ойгырен налым. Нуно ултарак шкешт нерген каласкалат гын, мый героём-влакым рашрак суретлен ончыктымем: могай пуно айдеме лийыныт, мо нерген шокаленыт, мо пуным куандарен, тургыжландарен... Тыгодымжо, мутат уке, воктепышт икемынат ўжватам палдырна. Кужу илыш корныштем шуко ег дене вашлийнаш, мулланем. Молан рвезе тукымлан палдараш огыд? Кызыт Александр Конаков, Геннадий Матюковский, Миклай Казаков, Никандр Лекайн, Тыныш Осип нерген кө эше шарнен каласкален кертеш? Мемнан дене, илыш дене чыланат чеверласен улыт гынат, чапле романышт, поэмышт, пьесышт калык шүмыштö илат.

— Туге, те кужу илыш корным эртенда, ятыр ег дене вашлийында, пашам ыштенда. Марий сылнымутышто волгыдо, поро кышам, кашым коленда. Сылнымут илышна нерген кызыт мом шонедат? Тидат тендам тургыжландарыде ок керт вет, Василий Степанович?

— Мутат уке, илыш таче путырак неле. Тыгай жап кажне ег деч пентгыдылыкым йодеш. Но мый ўшанем: калыкна, элна тиде пуламыр пагытмат чытен сепен лектеш. Тыгайже историйыште ала-кунаре лийыныс. Нелым-йöсым сепен, айдеме шуаралтеш веле. Но кызыт культур пашаен-влаклан поснак неле. А писатель ден поэт-влак такшым нигунамат куштылгын илен огыгыл. Ондакше кеч нунылан Литфонд велым могай-гынат полшы лийын, а кызыт тудыжат уке. Но писатель оксалан, поаш шонен ок возо. Тудо шке чон йодмыжым, тургыжланымышым кагазышке луктын пышташ тырша. Писатель кеч-кунамат эреак ончыко ужын да ўжын шогышо лийын. Но түрлö лозунгым кычкыркален мойн огыд, а илышым шымлен, аклен, ег-шамычлан порылыкышко чын корным ончыктен шоген.

Литератур илаш туныктышаш. Кызыт возышына-влакше öрын-öрмайген колтымo гай лийыныт ала-мо, күтурак сай произведенийышт оҥеш кой. Но тиде эрта. Ты пуламыр жап берген але книгат возалтеш, сценштат оңчыкталтеш. Ала-мом шоңкален, парня гыч чызаш гай шушпын возымым лудшо сн вигак умыла да шижеш, лудашыжат ок тўгал. Садынак ала лудшо-влак шагалемышыт, рвезе калык лудаш ок йöраге, мапына? Но чын литератур садак илаш тўгалеш.

— Тугеже тидан те ўшанада. А самырык-влак шотышто мом каласеда, Василий Степанович?

— Ўшаныде илаш ок лий. Историй гыч паледа: марий сылнымугышто кумлымшо ийлесе шем пагытат лийып. Чыла гаяк писатель ден поэт, ученый-влакым поген нантасныт. А тудо садак илен, пеледалтын. Тыгай неле жапыште ваш келшен, икте-весеылан полшен илаш тыршыман. Кöраныме, сырыме койыш айдемын шўм-чоңжым нужнанда гына. Тидыже сылнымутчылан ма, композиторлан ма, художниклан ма путырак лўдыкшö. Осал чонан ег ны сай книга м возен, ны ямле мурым луктын, ны сöрал сўретым ыштең ок керт. А возышо-влак коклаштына тыгайже, неле чонанже, уке-уке да, кызытат вашлиялтеш. Тиддан юзгуна чоп коржеш. А вот весеылан куанем; самырык-влак лыгак серат. Мутат уке, чылаштын мастарлык икгай огыл. Тидыже тыгак лийман, очыни. Возышт шукын, тўрлын. Шке йўкыштым, корныштым кычалышт. Тыге сылнымутна пойдаралтеш веле. Но тыгодымак ик век да вес веке лупшалтме, ик жанр гыч весеыке тöршытымö ок күл. Ик корным, ик кышам ойырен налын, öрканыде куралман. Вий-куатым, моштымашым шалатыл пытарыме дене литературышто пале кышам от кодо. Самырык-влак коклаште тиде койышат палдырна. Но рвезе-влак йöнгылышыштым умылат, шопем. Илыш туныкта. Кажне тукум, кажне писатель шке тўня умылымашыж дене, мом-гынат шкенжыным каласаш толеш. Писательлап шкем огыл, а лишыл еным, айдемым йöратыман да пагалыман. Тунам гына шот лектеш.

— Ала-могай татынге, жап шумекс, кеч-кöаг эртыме корным ушештарен акла, очыни. Те шке илышланда огыда öпкелсе? Писатель пўрымашда пиалан лийын мо, Василий Степанович?

— Илышлан пимынарят öпкелымаш уке. Ты тўняшке толынам — тидыже пиал огыл мо? Ўмыр корныштем ятыр поро, ушан ег дене вашлийынам, кеч-могай пацамат лийжак манын ышташ тыршенам. Нелыжат, йöсыжат логалын, но илыш тидын дене онгай огыл мо? Нуным сенен лектат — куанет, вий-куатет веле ешаралтмыла чучеш. Писатель пўрымашемланат öпкелымаш уке. Мо кертмем, ыштегам. Творческий паша дене илышем пойдаренам, ўмырем шуенам. Тиде огыл гын, ала тыпар мартенже иленат ом шукто ыде. Вет творческий ег эре ала-могай азап, шонымаш дене ила. Ушышто, шўм-чоңышто оккўлан вер ок код. Илыме курымышто шуырак ыштен кодымо шуэш. Тидымак рвезе тукумланат тыланем да сугыньлем. Манмыла, вўдшö йога — серже кодеш, меже каена — мурына кодеш.

— Тау, Василий Степанович, мутланаш жапым мумыланда, поро шомакланда. Таза лийза.

— Тыланда тау, пашада ушныжо.

Вашмуланымашым Г.Алексеев викарен.